

GIÁO DỤC KỸ NĂNG TƯƠNG TÁC XÃ HỘI CHO TRẺ RỐI LOẠN PHỔ TỰ KỶ CHUẨN BỊ VÀO LỚP 1 HOÀ NHẬP

Luu Thị Phương

Trung tâm chuyên biệt Ánh Dương huyện Tiên Du tỉnh Bắc Ninh

Tóm tắt: Trẻ rối loạn phổ tự kỷ có nhiều khiếm khuyết khác nhau như khiếm khuyết về tương tác giao tiếp, sự hạn chế về ngôn ngữ, khiếm khuyết về các kỹ năng cơ bản... trong đó khiếm khuyết về khả năng tương tác xã hội được xem là một trong những khó khăn lớn và gây ảnh hưởng trực tiếp đến khả năng hòa nhập của trẻ rối loạn phổ tự kỷ. Để khắc phục những hạn chế trên, tác giả sẽ đề xuất một số biện pháp nhằm giáo dục kỹ năng tương tác xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập.

Từ khóa: giáo dục, kỹ năng tương tác, trẻ rối loạn phổ tự kỷ

EDUCATING SOCIAL INTERACTION SKILLS FOR CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER PREPARING FOR INCLUSIVE FIRST GRADE

Luu Thi Phuong

Anh Duong Specialized Center, Tien Du District, Bac Ninh Province

Abstract: Children with autism spectrum disorder (ASD) face various challenges, including deficits in communication and interaction, limited language skills, and impairments in basic abilities. Among these, deficits in social interaction skills are considered one of the most significant obstacles, directly affecting their ability to integrate into inclusive environments. To address these limitations, the author proposes several measures aimed at educating social interaction skills for children with ASD as they prepare for inclusive first grade.

Keywords: education, interaction skills, children with autism spectrum disorder

Nhận bài: 19/01/2025

Phản biện: 09/02/2025

Duyệt đăng: 11/02/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trẻ rối loạn phổ tự kỷ (RLPTK) có nhiều khiếm khuyết khác nhau như khiếm khuyết về tương tác giao tiếp, sự hạn chế về ngôn ngữ, khiếm khuyết về các kỹ năng cơ bản... trong đó khiếm khuyết về khả năng tương tác xã hội được xem là một trong những khó khăn lớn và gây ảnh hưởng trực tiếp đến khả năng hòa nhập của trẻ RLPTK. Trẻ muốn tham gia một môi trường hòa nhập tốt, đòi hỏi các em cần có những kỹ năng (KN) tương tác tốt, KN về ứng xử phù hợp với mọi tình huống, hoàn cảnh khác nhau, có khả năng tạo dựng, thiết lập các mối quan hệ xã hội khác nhau với những người xung quanh. Trẻ RLPTK cũng là trẻ em và cũng cần được đảm bảo những quyền cơ bản như quyền được chăm sóc, học tập và vui chơi, quyền được tham gia vào một môi trường hòa nhập nào đó. Việc có những hạn chế trong khả năng tương tác cũng gây cản trở đến khả năng tiếp thu kiến thức và các kỹ năng liên quan khác của trẻ, do vậy việc dạy song song kiến thức, kỹ năng tương tác xã hội là rất quan trọng đối với trẻ RLPTK, đặc biệt là trong giai đoạn trẻ chuẩn bị vào lớp 1 với những thay đổi về những người mà trẻ tương tác, thay đổi về phong cách học tập. Để khắc phục những hạn chế trên, tác giả sẽ đề xuất một số biện pháp nhằm giáo dục kỹ năng tương tác xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

Đối với trẻ RLPTK cần có những biện pháp giáo dục kỹ năng tương tác xã hội cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ ở các môi trường như sau:

2.1. Phát triển kỹ năng tương tác xã hội cho trẻ RLPTK tại gia đình

Ý nghĩa: Hình thành cho trẻ RLPTK kỹ năng sống tại gia đình là một việc làm hết sức cần thiết và cấp bách vì gia đình là chỗ dựa vững chắc nhất cho suốt cuộc đời trẻ. Nếu không hình thành cho trẻ thói quen thực hiện các công việc trong gia đình như giúp đỡ gia đình và khả năng tự phục vụ bản thân trong gia đình thì trẻ sẽ mãi là một thành viên lệ thuộc, không thể sống một cách độc lập. Tuy nhiên, việc hình thành những kỹ năng cho trẻ RLPTK sống tại gia đình sẽ gặp rất nhiều khó khăn nếu cha mẹ trẻ không được tư vấn và thiếu kiến thức về vấn đề này. Do đó, người giáo viên phải là người trực tiếp tư vấn và giúp đỡ, hướng dẫn các thành viên trong gia đình trẻ trong việc giáo dục cũng như hình thành được cho trẻ những kỹ năng sống cần thiết trong gia đình.

Các biện pháp:

* Kỹ năng tìm đồ vật trong gia đình theo chỉ dẫn bằng lời:

- Để đồ vật theo chủ định, dùng lời hướng dẫn trẻ tìm (như tìm cái chổi, cái ghế, cái mũ...). Nếu trẻ không tìm được, cần phải hướng dẫn trực tiếp/gián tiếp.

- Có thể tổ chức các trò chơi mang tính thi đua giữa các thành viên trong gia đình với trẻ (cha mẹ, anh chị, bạn bè hàng xóm chơi...)

- Lập lại những trò chơi nói trên để tạo thói quen cho trẻ ghi nhớ được tên đồ vật, vị trí của chúng thường đặt trong gia đình và có thể trẻ biết được công dụng của các đồ vật. Chẳng hạn như, trước khi mẹ đi làm thì yêu cầu trẻ lấy cho mẹ cái mũ đội đầu, đi chợ thì yêu cầu trẻ lấy giỏ đựng đồ...

* Kỹ năng làm các công việc đơn giản trong gia đình (Lau bàn ghế, quét nhà, thu dọn đồ chơi...):

- Hướng dẫn cho trẻ cách cầm chổi quét, làm mẫu cho trẻ bắt chước theo.

- Cho trẻ thực hiện, theo dõi và uốn nắn, động viên khích lệ kịp thời khi trẻ đạt được những kết quả nhất định, không nên chê trách hay tỏ ra tức giận khi trẻ chưa thực hiện được các thao tác.

- Yêu cầu trẻ thực hiện một công việc cụ thể có sự giám sát chặt chẽ của người khác.

- Cho trẻ thực hiện thường xuyên để tạo thói quen làm các công việc gia đình của trẻ.

* Trẻ có thể đi một mình qua nhà hàng xóm:

- Giao cho trẻ cầm một vật gì đó hoặc sang nhà hàng xóm mượn một đồ vật (có sự theo dõi). Nếu trẻ sợ sệt không tự mình đi được hãy dẫn trẻ đi một vài lần cho trẻ quen

- Nhóm bạn bè cùng xóm rủ trẻ đi chơi qua các nhà lân cận dần dần hướng cho trẻ tự đi một mình

- Nói rõ cho hàng xóm biết về mục tiêu dạy trẻ.

Nhờ các bạn hàng xóm rủ trẻ đi chơi và có thái độ ân cần một vài lần cho trẻ quen dần

* Giao cho trẻ nhiệm vụ đi mua hàng nơi gần nhà:

- Dẫn trẻ đi mua hàng một vài lần ở nơi bán gần nhà và hướng dẫn trẻ cách hỏi mua hàng sau đó giao cho trẻ tự đi mua hàng (lúc đầu là những vật nhỏ như bó tằm, cuộn chỉ ... có sự theo dõi của gia đình)

- Có thể nhờ nhóm bạn rủ trẻ đi mua hàng một vài lần cho trẻ quen

- Nếu trẻ vẫn chưa tự lập đi mua hàng thì cha mẹ cần phải làm mẫu nhiều lần để tạo cho trẻ thói quen.

2.2. Phát triển kỹ năng tương tác xã hội cho trẻ RLPTK trong trường học

Ý nghĩa: Tuy thời gian học tập ở trường không nhiều, song ngoài việc chăm sóc trẻ và học các kiến thức văn hoá cần chú trọng hình thành các kỹ năng tương tác xã hội. Ở trường, trẻ được tiếp xúc với thầy cô, các bạn và luôn nghe lời cô nên việc hình thành các kỹ năng sẽ thuận lợi hơn ở nhà. Chính vì vậy trong các giờ học và thông qua các hoạt động chơi, nên thầy cô biết tận dụng cơ hội thì trẻ sẽ dễ dàng tiếp thu lời khuyên bảo của thầy cô, bạn bè.

Các biện pháp:

* Biết tôn trọng thầy cô và thực hiện nội quy của lớp học:

- Giảng giải một cách dễ hiểu cho trẻ điều “là học sinh phải kính trọng, biết nghe lời thầy cô, gặp thầy cô phải chào hỏi”. Cần dùng nhóm bạn làm mẫu để trẻ bắt chước tạo thói quen. Giảng giải đơn giản một số nội quy “ngồi trong lớp phải trật tự, phát biểu phải giơ tay xin phép, đi học phải đúng giờ” và theo dõi trẻ thực hiện, uốn nắn kịp thời khi trẻ mắc sai phạm.

- Kể cho trẻ những gương tốt về thực hiện nội quy như trẻ ngoan, người học sinh tốt. Chuyện kể phải ít từ, ngắn gọn, dễ hiểu. Cho trẻ nghe rồi kể lại sau đó đặt câu hỏi đơn giản để hỏi trẻ (trẻ ngoan ở điểm nào...)

- Chơi trò chơi “Thực hiện nội quy”. Nhóm bạn phân vai (có vai đóng là thầy cô giáo). Khi vào lớp tất cả đều đứng dậy. Thầy hỏi giơ tay phát biểu... Chú ý xem trẻ thực hiện như thế nào để uốn nắn kịp thời.

* Kỹ năng hợp tác với nhóm bạn hoặc cả lớp trong học tập và vui chơi

- Cho trẻ tham gia các trò chơi mang tính hợp tác với các nhóm bạn như trò chơi chọn và đoán ảnh thật nhanh, trò chơi đoán số nhanh hoặc trò chơi tiếp sức...theo dõi xem trẻ có biết hợp tác với các bạn không, nếu trẻ không biết cần hướng dẫn trẻ tham gia.

- Thường xuyên cho trẻ tham gia hoạt động nhóm trong học tập. Khuyến khích trẻ tham gia thảo luận và trình bày ý kiến của mình. Nếu trẻ còn ngần ngại không muốn chơi cần động viên trẻ tham gia.

- Trong thời gian ra chơi, nhóm bạn rủ trẻ cùng chơi và chia sẻ với trẻ trong các trò chơi và hoạt động: thể dục, tập đội hình...

- Tạo ra các hoạt động theo chủ đề “nhà trường, gia đình và tình bạn” để lôi cuốn trẻ RLPTK tham gia. Nếu trẻ rụt rè e ngại thì động viên, khuyến khích, khen thưởng kịp thời mỗi khi trẻ thực hiện được một việc nào đó.

* Chăm sóc cây cối, vườn hoa và bảo vệ tài sản chung:

- Cho trẻ tham gia các hoạt động tập thể như lao động, vệ sinh, phân công trẻ làm các công việc vừa sức như tưới hoa, quét sân, lớp hay tham gia vào việc trang trí lớp, góc học tập trưng bày các sản phẩm của tập thể lớp.

- Nếu trẻ có vi phạm thì cần nhẹ nhàng giải thích và chỉ dẫn những việc trẻ nên và không nên làm, dần dần tạo thói quen tốt cho trẻ.

2.3. Phát triển kỹ năng tương tác xã hội cho trẻ RLPTK trong cộng đồng/ngoài xã hội

Ý nghĩa: Mục đích cuối cùng của công tác giáo dục trẻ khuyết tật là giúp cho trẻ sống hoà nhập được vào cuộc sống cộng đồng. Vì vậy dạy cho trẻ những kỹ năng sống thích ứng với những điều kiện và hoàn cảnh của môi trường xã hội là hết sức cần thiết. Nếu ta không quan tâm đến việc dạy cho trẻ các kỹ năng này thì trẻ RLPTK thực sự gặp khó khăn khi phải sống tự lập tại cộng đồng.

Các biện pháp

* Kỹ năng giữ gìn trật tự nơi công cộng:

- Giải thích cho trẻ một cách đơn giản, dễ hiểu về sự cần thiết phải giữ gìn trật tự nơi công cộng, không được gào thét, làm ồn, phá rối mới là ngoan. Đặc biệt cần nhấn mạnh cho trẻ hiểu nói tục là rất xấu, gây gổ đánh bạn là rất xấu.

- Cho trẻ tham gia các hoạt động nơi công cộng như các buổi họp, các buổi mít tinh, biểu diễn văn nghệ... Theo dõi các hoạt động của trẻ để kịp thời uốn nắn và động viên trẻ kịp thời.

- Kể về một tấm gương tốt của một bạn mà trẻ biết. Bạn đó đã biết giữ trật tự nơi công cộng, không gào thét, gây rối hoặc nói tục và cố gắng để trẻ biểu lộ cảm nhận của trẻ về hành vi tốt của người bạn đó.

* Các kỹ năng tuân thủ luật lệ giao thông:

- Dùng sa bàn để giải thích cho trẻ một cách đơn giản về tín hiệu đèn xanh, đèn đỏ và khi nào thì các phương tiện giao thông và người đi bộ được phép qua đường. Sau đó cho trẻ thực hành trên sa bàn, khi trẻ vi phạm luật lệ giao thông, giải thích cho trẻ biết tại sao và sự nguy hiểm của việc không chấp hành đúng luật lệ giao thông. Khi trẻ đã thực hiện tương đối thành thạo thực hành trên sa bàn thì cũng là lúc cho trẻ thực hiện trong thực tế.

- Đưa trẻ đến địa bàn thật để giải thích đơn giản cho trẻ hiểu và thực hành qua đường.

- Ở những đoạn đường không có tín hiệu giao thông, khi sang đường cần phải xin đường và quan sát các hướng, giáo viên làm mẫu để trẻ bắt

chước theo.

* Kỹ năng hỏi thăm đường về nhà (về trường) khi bị lạc

- Đây là một kỹ năng hết sức cần thiết và cần phải có sự hợp tác của các bậc cha mẹ trẻ. Do đó, giáo viên cần tư vấn cho cha mẹ trẻ viết địa chỉ gia đình trẻ và khâu vào trong vạt áo, dặn trẻ khi bị lạc thì nhờ người lớn giúp đỡ theo địa chỉ đã ghi sẵn.

- Giảng giải một cách đơn giản để trẻ có thể hiểu được “khi con bị lạc thì ai sẽ là người con hỏi đường về nhà mình?”. Cho trẻ suy nghĩ và trả lời-gợi ý khi cần. “Khi hỏi, con sẽ nói như thế nào? “Cháu bị lạc đường đưa cháu về với mẹ và đồng thời vạch địa chỉ trong vạt áo”. Điều này cần thực hành thường xuyên cho trẻ.

- Trò chơi đóng vai “tìm đường về nhà khi bị lạc”: phân các vai: công an, người bị lạc, các bạn cùng đi tham quan với trẻ... “Nam cùng đi tham quan với bạn chẳng may do mãi chơi Nam bị lạc đường, em hỏi nhiều người đi đường nhưng cuối cùng Nam hỏi chú công an đã được chú đưa về tận nhà theo địa chỉ mà Nam có sẵn”.

- Thực hành sau khi đã được giải thích và luyện tập thông qua các trò chơi. Đưa trẻ đến chỗ đông người, sau đó trốn đi để trẻ phải hỏi đường. Theo dõi xem trẻ thực hiện như thế nào để định hướng cho những việc hướng dẫn tiếp theo.

III. KẾT LUẬN

Các biện pháp mang tính chất nối tiếp và phụ thuộc lẫn nhau. Biện pháp này vừa là tiền đề, vừa là điều kiện để thực hiện các biện pháp tiếp theo. Tuy các biện pháp được thiết kế độc lập, nhưng mỗi biện pháp đều nằm trong các thành tố của quá trình giáo dục kỹ năng cho trẻ RLPTK. Đồng thời cũng cần thực hiện các biện pháp đó một cách đồng bộ và thường xuyên, có như vậy sẽ góp phần rất lớn vào hiệu quả của công tác giáo dục kỹ năng tương tác xã hội cho trẻ RLPTK chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Nguyễn Thị Kim Anh (2016), *Giáo dục kỹ năng xã hội cho trẻ mầm non có rối loạn phổ tự kỷ*, Nxb Đại học Sư phạm thành phố Hồ Chí Minh.

Nguyễn Văn Hưng (2017), *Giáo dục kỹ năng xã hội cho học sinh khuyết tật trí tuệ lớp 1 hoà nhập*, Luận án Tiến sĩ Khoa học giáo dục.

Mai Thị Phương (2017), *Giáo dục kỹ năng học đường cho trẻ tự kỷ chuẩn bị vào lớp 1*, Luận án Tiến sĩ Khoa học giáo dục.

Trần Thị Thiệp, Hoàng Thị Nho, Bùi Thị Lâm, Trần Thị Minh Thành (2006), *Can thiệp sớm và giáo dục hoà nhập trẻ khuyết tật*, NXB Giáo dục, Hà Nội.